
CATALÀ

Resum del Seminari «La construcció de la societat responsable»... 3

ESPAÑOL

Resumen del Seminario «La construcción de la sociedad responsable»..... 11

ENGLISH

Summary of the seminar “Constructing Responsible Society” ... 19

FRANÇAIS

Résumé du séminaire *La construction de la société responsable*..... 27

© Centre d'Estudis Jordi Pujol
Passeig de Gràcia, 8-10, 2n 1a A
08007 Barcelona
Tèlèfon: 933 428 535
Fax: 933 428 964
www.jordipujol.cat

Dipòsit legal:
Impressió:

Resum de les transcripcions de les ponències del Seminari «La construcció de la societat responsable» organitzat pel CEJP, que va tenir lloc a Barcelona el 14 de desembre de 2005.

Edició dels textos: EMC Transcripcions • www.transcripcions.com
Disseny de la col·lecció: Verloc. GCE. • www.verloc.com

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, comprenent-hi la reprografia i el tractament informàtic, resten rigorosament prohibides sense l'autorització escrita dels titulars del copyright i estaran sotmeses a les sancions establertes per la llei.

Resumen de las transcripciones de las ponencias del Seminario «La construcción de la sociedad responsable» organizado por el CEJP, que se celebró en Barcelona el 14 de diciembre de 2005.

Edición de los textos: EMC Transcripcions • www.transcripcions.com
Diseño de la col·lecció: Verloc. GCE. • www.verloc.com

La reproducción total o parcial de esta obra por cualquier procedimiento, incluyendo la reprografia y el tratamiento informático, están estrictamente prohibidas sin la autorización escrita de los titulares del copyright y serán sometidas a las sanciones establecidas por la ley.

Summary of the transcriptions of the talks from the seminar “Constructing Responsible Society” organised by the CEJP and held in Barcelona on the 14th of December 2005.

Text editing: EMC Transcripcions • www.transcripcions.com
Collection design: Verloc. GCE. • www.verloc.com

The total or partial reproduction of this work by any method, including by mechanical, photographic, electronic or computerised means, is entirely prohibited without written authorisation from the copyright holders and will be subject to the penalties established by law.

Résumé des transcriptions des communications du séminaire *La construction de la société responsable* organisé par le CEJP, qui s'est tenu à Barcelone le 14 décembre 2005.

Édition des textes : EMC Transcripcions • www.transcripcions.com
Design de la collection : Verloc. GCE • www.verloc.com

La reproduction totale ou partielle de cet ouvrage par n'importe quel procédé, y compris la reprographie et le traitement informatique, est rigoureusement interdite sans l'autorisation écrite des titulaires du copyright et est soumise aux sanctions établies par la loi.

RESUM

La construcció de la societat responsable

Barcelona, 14 de desembre de 2005

CENTRE
D'ESTUDIS
JORDI
PUJOL

Barcelona

Contingut

<i>Presentació del Seminari i conferència inaugural</i>	5
<i>Taula rodona: «Què podem fer? Propostes per a la societat responsable: els compromisos morals de la ciutadania»</i>	6
<i>Taula rodona: «Algunes dimensions de la societat de la responsabilitat»</i>	8
<i>Conferència i acte de cloenda</i>	9

El 14 de desembre de 2005 el Centre d'Estudis Jordi Pujol (CEJP) va celebrar el seu primer seminari, que va portar per títol «La construcció de la societat responsable». L'acte va reunir figures destacades de l'àmbit de la filosofia, la sociologia, l'economia, la cooperació i el periodisme per debatre les implicacions de la construcció d'una societat i una ciutadania responsable.

Jordi Pujol va fer-se càrrec de la presentació del Seminari, en què va fer una anàlisi de la societat actual per posar de manifest la necessitat de reflexionar sobre certs aspectes que afecten Catalunya i Europa. A continuació va passar la paraula al filòsof i escriptor José Antonio Marina, que va pronunciar la conferència «Bases per a un debat de la societat responsable», basada en la reflexió sobre els diferents tipus de responsabilitat, la crisi de responsabilitat contemporània i els possibles camins de futur.

Al llarg de la jornada també es van celebrar dues taules rodones, que van estructurar-se a l'entorn d'una ponència a càrrec de cada assistent i d'un col·loqui amb la participació del públic del Seminari. La primera taula rodona, «Què podem fer? Propostes per a la

societat responsable: els compromisos morals de la ciutadania», va estar moderada per Jordi Porta, president d'Òmnium Cultural, i va tenir la participació del sociòleg Javier Elzo, el filòsof Josep Maria Terricabras i el professor d'ESADE Josep Maria Lozano. Respectivament, els ponents van fer una anàlisi sociològica de caràcter general, van parlar de la responsabilitat com a ciutadans i de la ciutadania, i van aprofundir en la responsabilitat social. La segona taula rodona, que va portar per títol «Algunes dimensions de la societat de la responsabilitat», va estar moderada per Àngel Castiñeira, professor d'ESADE, i va tractar la responsabilitat des de diferents sectors. En aquest sentit, els intervinents van oferir un retrat multidisciplinari: el filòsof Ferran Sáez va parlar des del camp de la informació; l'exdirector d'Intermón Oxfam, Ignasi Carreras, des del punt de vista de les ONG; l'empresari Eusebi Cima des de l'empresa, i el columnista Anton Maria Espadaler des dels mitjans de comunicació.

L'acte de cloenda del Seminari va consistir en una conferència de l'exdirector del Fons Monetari Internacional, Michel Camdessus,

titulada «Vers una nova ciutadania solidària i responsable. Valors per a un món global». El discurs es va centrar en la descripció dels tres valors que Camdessus considera prioritaris per avançar: la responsabilitat davant la globalització, la solidaritat per reduir la pobresa mundial i el compromís de ciutada-

nia. Després de realitzar un breu col·loqui amb els assistents, Jordi Pujol va pronunciar un discurs de cloenda en què va recapitular tot allò que s'havia dit al Seminari i va destacar l'esforç del CEJP per contribuir a una elevada exigència moral de la societat.

Presentació del Seminari i conferència inaugural

Jordi Pujol és l'encarregat d'introduir el Seminari i de presentar els objectius del CEJP en aquesta primera trobada. El president planteja la necessitat que tenen Catalunya i Europa d'endegar una reflexió sobre temes que els afecten –l'excés de la cultura del no i la moral de la desvinculació i l'esforç– i de crear una societat responsable. A continuació, passa la paraula a José Antonio Marina.

Conferència: «Bases per a un debat sobre la societat responsable», José Antonio Marina, filòsof i escriptor

Marina inicia la conferència amb la voluntat manifesta de ser ambiciós i de proporcionar idees per a l'acció. Tot seguit, i a partir d'una anàlisi de la modernitat, afirma que vivim en la societat de la *responsabilitat transferida*, perquè demanem responsabilitat als altres però rebutgem tenir-ne. En aquest sentit, creu que hi ha tres elements contradictoris que tenen a veure amb la crisi de la responsabilitat actual: el concepte de la llibertat com a valor suprem, que genera insolidaritat social; el fet de no saber com passar dels drets individuals als de solidaritat, i l'aparició d'un estat benefactor a qui s'endossen responsabilitats individuals.

Hi ha tres tipus de responsabilitat: la psicològica, la que mira cap al futur i la conductual. En relació amb el primer, Marina considera que el fet de vincular la responsabilitat a

aspectes psicològics l'ha difuminat, ja que la noció de *llibertat individual* ens ha impedit millorar la convivència. D'altra banda, creu que la responsabilitat personal també s'ha vist afectada per la desaparició de la idea de voluntat, i que la responsabilitat moral ha de ser conseqüència d'un sistema de deures. Per al filòsof, vivim en la societat del *postdeure*, i per recuperar la responsabilitat és indispensable que recuperem els deures. Tot i que la noció del deure és confosa perquè engloba els deures d'obediència –els que imposen les lleis–, els de compromís –els que acceptem voluntàriament– i els de projecte, quan ens referim a la societat parlem del tercer tipus, perquè els deures són els requisits necessaris per construir la vida que volem. Marina proposa que la manera adequada de plantejar-se la responsabilitat és imaginar cercles concèntrics en què la responsabilitat d'un mateix se situa al centre i successivament s'hi van afegint les responsabilitats amb l'entorn –que en cap cas no són excloents. Finalment, manifesta que cal fer una geografia dels cercles de responsabilitat i saber coordinar els valors personals amb els de grup.

Torn de preguntes

Durant el torn de preguntes, un entrevistat lamenta que els intel·lectuals no critiquin l'incompliment de les lleis, que Marina associa a la passivitat típicament espanyola, fruit de la por a la responsabilitat i el compromís, però insisteix que el dret és la gran

creació de la intel·ligència. Una altra interpel·lació és sobre l'existència de diferents graus de responsabilitat, que el filòsof confirma i exemplifica amb diverses situacions. Com a conclusió, el filòsof reclama que es

parli amb energia dels valors, perquè la democràcia és un règim d'exigència ètica que ens situa en un sistema de responsabilitats compartides.

Taula rodona: «Què podem fer? Propostes per a la societat responsable: els compromisos morals de la ciutadania»

Jordi Porta, president d'Òmnium Cultural, és el moderador de la primera taula del Seminari, que té l'objectiu de descriure la responsabilitat, analitzar-la i oferir propostes i accions possibles, i que està formada per Javier Elzo, Josep Maria Terricabras i Josep Maria Lozano.

Javier Elzo, sociòleg

El discurs d'Elzo comença fent un diagnòstic de la societat occidental, segons el qual hem passat d'una societat tradicional, legitimada per la religió, a una societat *post-moderna* legitimada pel benestar individual, sense aturar-nos en la societat moderna, que es legitimava en el coneixement científicotècnic i els projectes holítics. Així, doncs, en el trànsit de la modernitat a la postmodernitat, els projectes globals s'han diluït i ha prevalgut l'individualisme, com demostren les noves famílies i el rebuig a acollir els més necessitats. Segons el sociòleg, l'individualisme de desig està per sobre de l'individualisme de raó i per això impera la voluntat i el caprici. En aquest sentit, s'ha d'actuar en cinc punts: mantenir la unitat familiar; vigilar que l'excés d'intervencionisme no esgoti la iniciativa social sense afany de lucre; crear grups de reflexió que dinamitzin la societat; responsabilitzar els mitjans de comunicació, i dedicar temps a canviar la realitat.

En relació amb la joventut i l'adolescència, Elzo afirma que hi ha tres tipus de joventut –la «gaudidora», la integrada i la re-

treta– i esmenta quatre aspectes que en dificulten l'emancipació: la manca d'habitatge, la precarietat laboral, les elevades expectatives de benestar immediat i la formació desresponsabilitzadora. Les seves propostes de canvi són fomentar l'emancipació dels fills, incorporar exigències d'aprenentatge en els estudis, inculcar l'aprenentatge responsable i significatiu en l'educació, reduir els índexs d'alcoholisme juvenil i promoure els valors instrumentals en comptes dels finalistes. Alhora, i a partir de la constatació que la majoria de la població vol viure de manera més senzilla, suggereix tornar a l'ideal socràtic de felicitat que suposa viure bé i passar de l'individualisme de desig al de raó.

Josep M. Terricabras, filòsof

La ponència de Terricabras se centra en els compromisos ètics dels ciutadans i posa l'èmfasi en la ciutadania, assenyalant que un ciutadà es caracteritza perquè és coresponsable –viu en una xarxa social i moral– i perquè tan sols és ciutadà en grup i gràcies a aquest. En relació amb això, el filòsof afirma que actualment hem confós el concepte de *dret*, ja que els drets només ho són quan a l'altra banda hi ha algú amb el deure de satisfer-los –per exemple, ningú no està obligat a fer-nos feliços. Així, doncs, hem de treballar amb aquest criteri i amb l'element fonamental del respecte per crear una xarxa ciutadana de drets i deures. D'altra banda, i tal com afirma Hume, els valors no vénen de l'educació sinó que són

anteriors; per tant, és necessari treballar amb conviccions i abandonar el relativisme pel relacionisme.

Tenint en compte que el camí de la llibertat ciutadana passa entre el dogma i la indiferència, Terricabras considera que cal fomentar l'esperit crític dels ciutadans i aconseguir que actuïn per a si mateixos, ja que no es pot fer res per al país sense fer res per a un mateix. En definitiva, per poder començar a trobar solucions s'ha de convocar la ciutadania a posar-se dreta, fomentar l'autonomia amb i en responsabilitats compartides i entendre que vivim en xarxa.

Josep M. Lozano, professor d'ESADE

Lozano estructura la seva intervenció en tres parts: primer posa de relleu que en el nostre context la responsabilitat és difícil perquè està diluïda; després presenta els components que són importants per construir la responsabilitat, i finalment tracta de les responsabilitats organitzatives. En relació amb la responsabilitat en el nostre context, destaca la seva preocupació perquè s'ha instaurat un discurs dels valors que no inclou les conseqüències, perquè parlar de responsabilitat ha esdevingut un valor més –prolifera els enunciats valoratius, que són genèrics i no vinculen qui els pronuncia– i perquè els valors estan dissociats de les pràctiques quotidianes. La seva opinió és que la importància de la responsabilitat rau en el fet que és la intermediació entre les conviccions i les conseqüències, i per això cal també reflexionar sobre les conviccions.

En referència als components per construir la responsabilitat, Lozano creu que hem d'aprendre que les responsabilitats són compartides, hem de tenir una visió menys conseqüencialista i més relacional de la responsabilitat i hem d'entendre el lligam indissociable que s'estableix entre responsabilitat i projecte. En resum, per parlar de responsabilitat hem d'unir valors, subjectes i contextos, ja que és inseparable

de la capacitat de discerniment i compromís. Quant a les responsabilitats organitzatives, el ponent afirma que la responsabilitat té un rept personal –aprendre a discernir– i un d'organitzatiu –aprendre a deliberar. D'altra banda, com que actualment l'acció humana no és només individual, la responsabilitat de les organitzacions té a veure amb la seva innovació en valors i actituds i és un element clau del debat sobre la societat responsable.

Col·loqui

El col·loqui s'inicia amb una interpel·lació de Terricabras a Elzo sobre el pessimisme de la seva radiografia dels joves i la necessitat de fomentar l'atreviment i la innovació, a la qual el sociòleg respon que la seva anàlisi es basa en el segment de joves que no té referents. Un cop es passa la paraula al públic es fan nombroses intervencions, entre les quals hi ha una defensa de la joventut i una crítica al paper dels adults, una demanda de mitjans perquè la societat es pugui responsabilitzar, una aportació positiva sobre l'esforç en l'ensenyament i una crítica a la visió econòmica de la responsabilitat per part de les organitzacions. En el torn de respostes, Terricabras comenta diverses intervencions i contesta una pregunta sobre la violència estructural afirmant que el poder sempre és violent, que l'organització social sempre és poder i que el mal repartiment dels poders d'avui provoca violència. Per la seva banda, Lozano defensa *l'empresa responsable* davant de la *responsabilitat de les empreses* i conclou amb dues afirmacions sobre el rerefons dels valors i el camí que ens queda per recórrer.

Taula rodona: «Polítics i mitjans de comunicació»

Aquesta segona taula, que analitza la responsabilitat des de diversos àmbits sectorials, està moderada per Àngel Castiñeira, professor d'ESADE, i hi participen Ferran Sáez, Ignasi Carreras, Eusebi Cima i Anton Maria Espadaler.

Ferran Sáez, filòsof

La intervenció de Sáez tracta del concepte de *responsabilitat* en el context de la societat de la informació i comença fent un diagnòstic de la societat moderna a partir de dues paradoxes. La primera és que actualment l'expansió d'idees irracionals no fonamentades fa inviable la democràcia, però si les censurem estem desnaturalitzant la democràcia. Així, doncs, l'únic camí és la responsabilitat, tenint en compte que en la societat de la informació el responsable és tant el que fa com el que diu. La segona paradoxa és que vivim una equiparació epistemològica causada per la pèrdua del paper arbitral de la ciència en la nostra societat, que deriva en una situació *post-responsable* on prima l'escenificació mediàtica de les opinions i on retornem a la minoria d'edat kantiana. Per a Sáez, la solució a aquestes paradoxes seria fiscalitzar la informació a priori, però com que toparia amb la idea de democràcia perquè seria censura, proposa la tasca –molt més complicada– de fiscalitzar les conseqüències a posteriori. Alhora, defensa que caldria un canvi profund en la societat que fes reflexionar i reaccionar la gent davant les injustícies.

Ignasi Carreras, exdirector d'Intermón Oxfam

Carreras afirma que la solidaritat és el que realment ajuda a crear una societat més responsable i és gratificant en contraposició a la responsabilitat, que se sol asso-

ciar al deure. El ponent posa l'èmfasi en la perdurabilitat de les actituds i valors, i subratlla que per aconseguir una societat responsable i solidària cal tenir ciutadans responsables i solidaris. Així mateix, considera que avui dia és difícil actuar perquè no és evident contra què lluitem, però reclama que els individus creguin en el seu esforç i siguin persistents. També afirma que la solidaritat dóna forces per continuar i esmenta els tres grans àmbits que personalment n'hi donen: les creences –és important tenir valors fonamentals i cultivar-los–, el contacte amb les persones –quan ajudem rebem més del que donem– i els resultats. Des del seu punt de vista, cal prioritzar la solidaritat perquè significa tenir una actitud i uns valors, ser conscient dels altres, compartir i transformar la societat. Ara bé, és fonamental construir-la des dels nens, amb la família, que ha de ser coherent entre allò que diu i allò que fa. La seva experiència personal en múltiples països li ha demostrat que allà on la societat civil està organitzada la democràcia pot avançar, per això ens hem de redescobrir com a persones per crear una societat responsable i solidària, i hem d'aprendre que la solidaritat i el compromís només s'aprenen en contacte amb persones que els practiquen i que són una lliçó de vida.

Eusebi Cima, empresari

Cima comença assenyalant les diferències que hi ha entre la responsabilitat social de la pime i la de l'empresa, i afirma que el seu discurs se centrarà en la primera. D'una banda, il·lustra dos aspectes de la vida empresarial que tenen a veure amb la responsabilitat social: el metamercat –el conjunt de normes on té lloc la vida social– i el mercat com a mecanisme social per satisfer les necessitats. En referència al

primer, considera que la gran quantitat de normes a què estan subjectes les empreses no afavoreix l'activitat empresarial, i que caldria atendre la recomanació de la UE de simplificar-les. Quant al segon, creu que és necessari per raons d'eficiència i com a base de la llibertat, però que s'ha de sotmetre a un control perquè ningú no se'n lucrí creant distorsions. Segons el ponent, el mercat compleix la seva funció si reuneix tres característiques fonamentals: la llibertat de transacció, la competència i la internalització dels costos. D'altra banda, opina que la responsabilitat de l'empresa és l'exercici de la responsabilitat personal en l'àmbit laboral, i critica la denominació *responsabilitat social*, perquè l'empresa és social per essència i el responsable és la persona. En resum, creu que l'origen de la responsabilitat ha de ser intern i que quan hi ha massa regulació pesa més el costat formal que el substantiu.

Anton M. Espadaler, columnista

Espadaler tracta la responsabilitat en l'àmbit de l'acció informativa, i comença afirmant que actualment els mitjans són els instruments per on circula la informació i el coneixement. El columnista considera que la seva funció és informar, educar i, sobretot, preparar per a la informació, però el periodisme actual és fill de la tendència d'utilitzar els diaris com a instrument publicitari i s'ha arribat a una situació en què els titulars en són la quinta essència. A continuació, exposa diferents aspectes negatius relacionats amb els mitjans de comunicació. En primer lloc, creu que el

periodisme actual és diferent de l'antic perquè va a rebre la notícia dels grans centres de poder, no a buscar-la. En segon lloc, el fet que la premsa s'autoanomeni *el quart poder* fa que sovint aconsegueixi imposar visions de la realitat i fins i tot conceptes que passen com a veritats indiscutibles. En tercer lloc, el periodisme presenta la realitat en episodis efímers i deslligats, i això deriva en el tractament de les notícies com a anècdotes i en la fragmentació de la comprensió global del món. En conseqüència, als diaris espanyols ja no s'hi poden trobar qüestions fonamentals i la premsa no proporciona elements per captar la realitat.

Col·loqui

Des del públic es planteja la necessitat de no confondre les conviccions amb les creences; s'expressa acord i desacord amb la visió dels mitjans de comunicació; es defensa la regulació total de les empreses; se subratlla que la premsa és indispensable per construir una societat responsable, i es reivindica la creació d'espais de temps de qualitat. Des de la taula, Cima contesta una interpel·lació sobre la postura dels empresaris respecte de l'OMC dient que és partidari del comerç just si hi ha competència lleial i regles de joc comunes. Tot seguit, Carreras respon una pregunta sobre per què no s'ha parlat de la religió afirmant que prefereix fixar-se en les organitzacions que agrupen persones de diferents creences, i tanca el debat manifestant que la societat civil ha d'aconseguir que els temes d'interès arribin a l'agenda política.

Conferència i acte de cloenda

La cloenda del Seminari va a càrrec de Jordi Pujol, que presenta el ponent Michel

Camdessus i fa un resum de la seva trajectòria professional.

Conferència: «Vers una nova ciutadania solidària i responsable. Valors per a un món global», Michel Camdessus, expresident del Fons Monetari Internacional

Camdessus afirma que la seva intenció és tractar de la responsabilitat i la globalització des de la seva experiència al capdavant de l'FMI, però des del punt de vista europeu. El ponent considera que hem de dotar la globalització de valors que responguin als problemes del món i que puguem propugnar com a individus i col·lectiu, i per això decideix articular la conferència a l'entorn dels tres valors prioritaris: la responsabilitat, la solidaritat i el compromís de ciutadania. El primer, la responsabilitat davant la globalització, implica renovar la responsabilitat humana per al bé comú en dos aspectes: la responsabilitat de tots els agents socials i la de cada país. L'explicació, d'una banda, és que tots els agents socials són responsables d'humanitzar la globalització i, de l'altra, que com que avui dia qualsevol crisi pot afectar tot el sistema a través del contagi dels mercats globalitzats, cal que tots els països es responsabilitzin de l'estabilitat mundial.

Per introduir el segon valor, el de la solidaritat per reduir la pobresa, Camdessus ofereix algunes dades que posen de manifest que la lentitud en la reducció de la pobresa és moralment inacceptable, econòmicament devastadora i, en l'àmbit social, potencialment explosiva. Europa no pot avançar sense prestar atenció a la misèria humana de les seves fronteres i reconèixer com a propi aquest repte, que és el de revisar els acords a què s'ha compromès –entre els quals destaca el pas de l'assistència asimètrica a una relació d'aliança, els objectius del mil·lenni i el desenvolupament sostenible– i eliminar les barreres al comerç internacional. El tercer valor es basa en la nova ciutadania i la governabilitat mundial, que té a veure amb les institucions existents. Per a l'expresident, per poder plantejar solucions internacionals als

problemes mundials hem d'adaptar les institucions al servei del bé comú, per tant, ens hem de preguntar si el sistema de 1945 segueix sent pertinent i hem d'exigir responsabilitat política a les institucions actuals –és a dir, donar legitimitat democràtica a les institucions, permetre que els països emergents hi participin i crear una instància d'arbitratge polític suprem per dirimir les diferències. Per acabar, Camdessus es mostra convençut que estem davant d'un repte formidable perquè som la primera generació mundial que s'enfronta amb la necessitat d'organitzar el món a través del reconeixement de la responsabilitat de tots els pobles, de drets iguals al desenvolupament sostenible i d'un deure universal de solidaritat i cooperació.

Torn de preguntes

En resposta a tres preguntes del públic, Camdessus afirma que l'obertura dels mercats interessa tothom, que les empreses s'han de comprometre en la governança de futur i que Europa té un gran bagatge de reconciliació i construcció per aportar al món.

Jordi Pujol, president del Centre d'Estudis Jordi Pujol

En el discurs de cloenda, Pujol destaca que la responsabilitat dels catalans és amb el seu país i amb Europa, i critica que hi hagi un corrent de pensament únic que dificulta el futur. Com a solució, creu que tenim la responsabilitat de la moral de l'esforç, la d'acollir la immigració defensant alhora la nostra identitat i la de defensar la nostra llengua. Finalment, assegura que el CEJP seguirà treballant per una elevada exigència moral. ■

RESUMEN

La construcción de la sociedad responsable

Barcelona, 14 de diciembre de 2005

CENTRE
D'ESTUDIS
JORDI
PUJOL

RESUMEN

Contenido

<i>Presentación del Seminario y conferencia inaugural</i>	13
<i>Mesa redonda: «¿Qué podemos hacer? Propuestas para la sociedad responsable: los compromisos morales de la ciudadanía»</i>	14
<i>Mesa redonda: «Algunas dimensiones de la sociedad de la responsabilidad»</i>	16
<i>Conferencia y acto de clausura</i>	18

El 14 de diciembre de 2005 el Centre d'Estudis Jordi Pujol (CEJP) celebró su primer seminario, titulado «La construcción de la sociedad responsable». El acto reunió a figuras destacadas del ámbito de la filosofía, la sociología, la economía, la cooperación y el periodismo con el fin de debatir las implicaciones de la construcción de una sociedad y una ciudadanía responsables.

La presentación del Seminario corrió a cargo de Jordi Pujol, quien hizo un análisis de la sociedad actual para poner de manifiesto la necesidad de reflexionar sobre ciertos aspectos que afectan a Cataluña y Europa. A continuación cedió la palabra al filósofo y escritor José Antonio Marina, que impartió la conferencia «Bases para un debate de la sociedad responsable», basada en la reflexión sobre los distintos tipos de responsabilidad, la contemporánea crisis de responsabilidad y los posibles caminos de futuro.

A lo largo de la jornada se celebraron asimismo dos mesas redondas, que se estructuraron alrededor de una ponencia a cargo de cada asistente y de un coloquio con la participación del público del Seminario. La primera mesa redonda, «¿Qué podemos hacer? Propuestas para la sociedad responsable: los

compromisos morales de la ciudadanía», fue moderada por Jordi Porta, presidente de Òmnium Cultural, y contó con la participación del sociólogo Javier Elzo, el filósofo Josep Maria Terricabras y el profesor de ESADE Josep Maria Lozano. Respectivamente, los ponentes hicieron un análisis sociológico de carácter general, hablaron de la responsabilidad como ciudadanos y de la ciudadanía, y profundizaron en la responsabilidad social. La segunda mesa redonda, con el título «Algunas dimensiones de la sociedad de la responsabilidad», tuvo como moderador a Àngel Castiñeira, profesor de ESADE, y trató sobre la responsabilidad desde distintos sectores. En este sentido, los participantes ofrecieron un retrato multidisciplinar: el filósofo Ferran Sáez habló desde el campo de la información; el ex director de Intermón Oxfam, Ignasi Carreras, desde el punto de vista de las ONG; el empresario Eusebi Cima desde la perspectiva de la empresa, y el columnista Anton Maria Espadaler desde el punto de vista de los medios de comunicación.

El acto de clausura del Seminario consistió en una conferencia del ex director del Fondo Monetario Internacional Michel

Camdessus, titulada «Hacia una nueva ciudadanía solidaria y responsable. Valores para un mundo global». El discurso se centró en la descripción de los tres valores que Camdessus considera prioritarios para avanzar: la responsabilidad frente a la globalización, la solidaridad para reducir la pobreza mun-

dial y el compromiso de la ciudadanía. Tras un breve coloquio con los asistentes, Jordi Pujol pronunció un discurso de clausura en el que recapituló todo lo que se había dicho en el Seminario y destacó el esfuerzo del CEJP por contribuir a una elevada exigencia moral de la sociedad.

Presentación del Seminario y conferencia inaugural

Jordi Pujol es el encargado de introducir el Seminario y de presentar los objetivos del CEJP en este primer encuentro. El presidente plantea la necesidad que tienen Cataluña y Europa de impulsar una reflexión sobre temas que les afecten –el exceso de cultura del no y la moral de la desvinculación y el esfuerzo– y de crear una sociedad responsable. A continuación, cede la palabra a José Antonio Marina.

Conferencia: «Bases para un debate sobre la sociedad responsable», José Antonio Marina, filósofo y escritor

Marina inicia la conferencia con la voluntad manifiesta de ser ambicioso y de proporcionar ideas para la acción. A continuación, a partir de un análisis de la modernidad, afirma que vivimos en la sociedad de la *responsabilidad transferida*, porque pedimos responsabilidad a los demás pero rehusamos tenerla nosotros. En este sentido, cree que hay tres elementos contradictorios que tienen que ver con la crisis de la responsabilidad actual: el concepto de la libertad como valor supremo, que genera insolidaridad social; el hecho de no saber cómo pasar de los derechos individuales a los de solidaridad, y la aparición de un estado benefactor al que se le endosan responsabilidades individuales.

Existen tres tipos de responsabilidad: la psicológica, la que mira hacia el futuro y la conductual. En relación con la primera, Marina considera que el hecho de vincular la

responsabilidad a aspectos psicológicos la ha difuminado, ya que la noción de *libertad individual* nos ha impedido mejorar la convivencia. Por otra parte, cree que la responsabilidad personal se ha visto afectada asimismo por la desaparición de la idea de voluntad, y que la responsabilidad moral debe ser consecuencia de un sistema de deberes. Para el filósofo, vivimos en la sociedad del *postdeber*, y para recuperar la responsabilidad es indispensable que recuperemos los deberes. Pese a que la noción del deber es confusa, porque engloba los deberes de obediencia –los que las leyes imponen–, los de compromiso –los que aceptamos voluntariamente– y los de proyecto, cuando nos referimos a la sociedad hablamos del tercer tipo, puesto que los deberes son los requisitos necesarios para construir la vida que deseamos. Marina propone que el modo adecuado de plantearse la responsabilidad es imaginar círculos concéntricos en que la responsabilidad de uno mismo se sitúa en el centro y sucesivamente se van agregando las responsabilidades con el entorno –que en ningún caso son excluyentes. Finalmente, manifiesta que hay que hacer una geografía de los círculos de responsabilidad y saber coordinar los valores personales con los de grupo.

Turno de preguntas

Durante el turno de preguntas, un interviniente lamenta que los intelectuales no critiquen el incumplimiento de las leyes, que Marina asocia a la pasividad típicamente

española, fruto del miedo a la responsabilidad y el compromiso, pero insiste en que el derecho es la gran creación de la inteligencia. Otra interpelación es sobre la existencia de distintos grados de responsabilidad, que el filósofo confirma y ejemplifica con varias

situaciones. Como conclusión, el filósofo reclama que se hable con energía de los valores, porque la democracia es un régimen de exigencia ética que nos sitúa en un sistema de responsabilidades compartidas.

Mesa redonda: «¿Qué podemos hacer? Propuestas para la sociedad responsable: los compromisos morales de la ciudadanía»

Jordi Porta, presidente de Òmnium Cultural, es el moderador de la primera mesa del Seminario, cuyo objetivo es describir la responsabilidad, analizarla y ofrecer propuestas y acciones posibles, y que está formada por Javier Elzo, Josep Maria Terricabras y Josep Maria Lozano.

Javier Elzo, sociólogo

El discurso de Elzo empieza haciendo un diagnóstico de la sociedad occidental, según el cual hemos pasado de una sociedad tradicional, legitimada por la religión, a una sociedad *postmoderna* legitimada por el bienestar individual, sin detenernos en la sociedad moderna, que se legitimaba en el conocimiento científico-técnico y los proyectos holísticos. Así, en el tránsito de la modernidad a la postmodernidad, los proyectos globales se han diluido y ha prevalecido el individualismo, como demuestran las nuevas familias y el rechazo a acoger a los más necesitados. Según el sociólogo, el individualismo de deseo está por encima del individualismo de razón, y por eso imperan la voluntad y el capricho. En este sentido, hay que actuar en cinco puntos: mantener la unidad familiar; velar por que el exceso de intervencionismo no agote la iniciativa social sin afán de lucro; crear grupos de reflexión que dinamicen la sociedad; responsabilizar a los medios de comunicación y dedicar tiempo a cambiar la realidad.

En relación con la juventud y la adolescencia, Elzo afirma que existen tres tipos de ju-

ventud –la «disfrutadora», la integrada y la retraída– y cita cuatro aspectos que dificultan su emancipación: la falta de vivienda, la precariedad laboral, las elevadas expectativas de bienestar inmediato y la formación desresponsabilizadora. Sus propuestas de cambio son fomentar la emancipación de los hijos, incorporar exigencias de aprendizaje en los estudios, inculcar el aprendizaje responsable y significativo en la educación, reducir los índices de alcoholismo juvenil y promover los valores instrumentales en lugar de los finalistas. Simultáneamente, y a partir de la constatación de que la mayor parte de la población desea vivir de una manera más simple, sugiere volver al ideal socrático de felicidad que supone vivir bien y pasar del individualismo de deseo al de razón.

Josep M. Terricabras, filósofo

La ponencia de Terricabras se centra en los compromisos éticos de los ciudadanos poniendo el énfasis en la ciudadanía, y señala que un ciudadano se caracteriza por ser responsable –vive en una red social y moral– y por que sólo es ciudadano en grupo y gracias a éste. En relación con lo dicho, el filósofo afirma que actualmente hemos confundido el concepto de *derecho*, ya que los derechos sólo lo son cuando en el otro lado hay alguien con el deber de satisfacerlos –por ejemplo, nadie está obligado a hacernos felices. Así, pues, debemos trabajar con este criterio y con el elemento fundamental del respeto para

crear una red ciudadana de derechos y deberes. Por otro lado, y tal como afirma Hume, los valores no proceden de la educación sino que son anteriores; por tanto, hay que trabajar con convicciones y abandonar el relativismo por el relacionismo.

Teniendo en cuenta que el camino de la libertad ciudadana pasa entre el dogma y la indiferencia, Terricabras considera que hay que fomentar el espíritu crítico de los ciudadanos y conseguir que actúen por ellos mismos, ya que nada puede hacerse por el país sin hacer nada por uno mismo. En definitiva, para poder empezar a hallar soluciones hay que convocar a la ciudadanía a ponerse en pie, fomentar la autonomía con y en las responsabilidades compartidas y entender que vivimos en red.

Josep M. Lozano, profesor de ESADE

Lozano estructura su intervención en tres partes: primero pone de relieve que en nuestro contexto la responsabilidad es difícil porque está diluida; después presenta los componentes que son importantes para construir la responsabilidad, y finalmente trata de las responsabilidades organizativas. En relación con la responsabilidad en nuestro contexto, destaca su preocupación por el hecho de que se ha instaurado un discurso de los valores que no incluye las consecuencias, el de que hablar de responsabilidad se ha convertido en un valor más –prolifera los enunciados valorativos, que son genéricos y no vinculan a quien los pronuncia– y el de que los valores están disociados de las prácticas cotidianas. Su opinión es que la importancia de la responsabilidad radica en el hecho de que es la intermediación entre las convicciones y las consecuencias, y por eso también hay que reflexionar sobre las convicciones.

En referencia a los componentes para construir la responsabilidad, Lozano cree que debemos aprender que las responsabilidades son compartidas, debemos tener una visión menos consecuencialista y más rela-

cional de la responsabilidad y debemos comprender el vínculo indisoluble que se establece entre responsabilidad y proyecto. En resumen, para hablar de responsabilidad debemos unir valores, sujetos y contextos, ya que es inseparable de la capacidad de discernimiento y compromiso. Por lo que respecta a las responsabilidades organizativas, el ponente afirma que la responsabilidad tiene un reto personal –aprender a discernir– y uno organizativo –aprender a deliberar. Por otro lado, como actualmente la acción humana no es sólo individual, la responsabilidad de las organizaciones tiene que ver con su innovación en valores y actitudes y es un elemento clave en el debate sobre la sociedad responsable.

Coloquio

El coloquio se inicia con una interpelación de Terricabras a Elzo sobre el pesimismo de su radiografía de los jóvenes y sobre la necesidad de fomentar el atrevimiento y la innovación, a la que el sociólogo responde que su análisis se basa en el segmento de jóvenes que carece de referentes. Al ceder la palabra al público se hacen numerosas intervenciones, entre las que se produce una defensa de la juventud y una crítica al papel de los adultos, una demanda de medios para que la sociedad pueda responsabilizarse, una aportación positiva sobre el esfuerzo en la enseñanza y una crítica a la visión económica de la responsabilidad por parte de las organizaciones. En el turno de respuestas, Terricabras comenta varias intervenciones y contesta una pregunta sobre la violencia estructural afirmando que el poder siempre es violento, que la organización social siempre es poder y que el mal reparto actual de los poderes provoca violencia. Por su parte, Lozano defiende la *empresa responsable* frente a la *responsabilidad de las empresas* y concluye con dos afirmaciones sobre el trasfondo de los valores y el camino que nos queda por recorrer.

Mesa redonda: «Algunas dimensiones de la sociedad de la responsabilidad»

Esta segunda mesa, que analiza la responsabilidad desde varios ámbitos sectoriales, está moderada por Àngel Castiñeira, profesor de ESADE, y cuenta con la participación de Ferran Sáez, Ignasi Carreras, Eusebi Cima y Anton Maria Espadaler.

Ferran Sáez, filósofo

La intervención de Sáez trata sobre el concepto de *responsabilidad* en el contexto de la sociedad de la información y empieza con un diagnóstico de la sociedad moderna a partir de dos paradojas. La primera es que actualmente la expansión de ciertas ideas irracionales no fundamentadas hace inviable la democracia, pero si las censuramos estamos desnaturalizando la democracia; así, pues, el único camino es la responsabilidad, teniendo en cuenta que en la sociedad de la información el responsable es tanto quien hace como quien dice. La segunda paradoja es que vivimos una equiparación epistemológica causada por la pérdida del papel arbitral de la ciencia en nuestra sociedad, que deriva en una situación *postresponsable* donde prima la esnificación mediática de las opiniones y donde volvemos a la minoría de edad kantiana. Para Sáez, la solución a dichas paradojas sería fiscalizar la información a priori, pero como ello chocaría con la idea de democracia porque sería censura, propone la tarea –mucho más compleja– de fiscalizar las consecuencias a posteriori. Al mismo tiempo, defiende que sería necesario un cambio profundo en la sociedad que hiciera reflexionar y reaccionar a la gente frente a las injusticias.

Ignasi Carreras, ex director de Intermón Oxfam

Carreras afirma que la solidaridad es lo que verdaderamente ayuda a crear una sociedad más responsable y es gratificante en contra-

posición a la responsabilidad, que suele asociarse al deber. El ponente hace hincapié en la perdurabilidad de las actitudes y valores y subraya que para conseguir una sociedad responsable y solidaria hay que tener ciudadanos responsables y solidarios. Asimismo, considera que hoy en día es difícil actuar porque no es evidente contra qué luchamos, pero reclama que los individuos crean en su esfuerzo y sean persistentes. También afirma que la solidaridad da fuerzas para seguir y cita los grandes ámbitos que personalmente se la dan: las creencias –es importante tener valores fundamentales y cultivarlos–, el contacto con las personas –cuando ayudamos recibimos más de lo que damos– y los resultados. Desde su punto de vista, hay que priorizar la solidaridad porque significa tener una actitud y unos valores, ser consciente de los demás, compartir y transformar la sociedad. Ahora bien, es fundamental construirla desde los niños, con la familia, que debe mantener la coherencia entre lo que dice y lo que hace. Su experiencia personal en múltiples países le ha demostrado que donde la sociedad civil está organizada, la democracia puede avanzar; por ello debemos redescubrirnos como personas para crear una sociedad responsable y solidaria, y debemos aprender que la solidaridad y el compromiso sólo se aprenden en contacto con personas que los practiquen y que constituyen una lección de vida.

Eusebi Cima, empresario

Cima empieza indicando las diferencias existentes entre la responsabilidad social de la pyme y la de la empresa, y afirma que su discurso se centrará en la primera. Por otro lado, ilustra dos aspectos de la vida empresarial que tienen que ver con la responsabilidad social: el metamercado –el conjunto de normas en que se desarrolla la vida social– y el mercado como mecanismo social para

satisfacer las necesidades. En referencia al primero, considera que la gran cantidad de normas a que están sujetas las empresas no favorece la actividad empresarial, y que se debería atender a la recomendación de la UE de simplificarlas. Por lo que respecta al segundo, cree que es necesario por razones de eficiencia y como base de la libertad, pero que debe someterse a un control para que nadie se lucre con él creando distorsiones. Según el ponente, el mercado cumple su función si reúne tres características fundamentales: la libertad de transacción, la competencia y la internalización de los costes. Por otra parte, opina que la responsabilidad de la empresa es el ejercicio de la responsabilidad personal en el ámbito laboral, y critica la denominación *responsabilidad social*, porque la empresa es social por esencia y el responsable es la persona. En suma, cree que el origen de la responsabilidad debe ser interno y que cuando hay demasiada regulación pesa más el lado formal que el sustantivo.

Anton M. Espadaler, columnista

Espadaler trata la responsabilidad en el ámbito de la acción informativa, y empieza afirmando que actualmente los medios son los instrumentos por donde circulan la información y el conocimiento. El columnista considera que su función es informar, educar y, sobre todo, preparar para la información, pero el periodismo actual es fruto de la tendencia a utilizar los periódicos como instrumento publicitario y se ha llegado a una situación en la que los titulares son la quintaesencia. A continuación, expone varios aspectos negativos relacionados con los medios de comunicación. En primer lugar,

cree que el periodismo actual es distinto del antiguo porque va a recibir la noticia de los grandes centros de poder, no a buscarla. En segundo lugar, el hecho de que la prensa se autodenomine *el cuarto poder* hace que a menudo consiga imponer visiones de la realidad e incluso conceptos que pasan como verdades indiscutibles. En tercer lugar, el periodismo presenta la realidad en episodios efímeros y deslavazados, y ello deriva en el trato de las noticias como anécdotas y en la fragmentación de la comprensión global del mundo. En consecuencia, en los periódicos españoles ya no se pueden encontrar cuestiones fundamentales y la prensa no proporciona elementos para captar la realidad.

Coloquio

Desde el público se plantea la necesidad de no confundir las convicciones con las creencias, se expresa acuerdo y desacuerdo con la visión de los medios de comunicación, se defiende la regulación total de las empresas, se subraya que la prensa es indispensable para construir una sociedad responsable y se reivindica la creación de espacios de tiempo de calidad. Desde la mesa, Cima contesta una interpelación sobre la postura de los empresarios respecto a la OMC diciendo que es partidario del comercio justo si existe una competencia leal y reglas del juego comunes. A continuación, Carreras responde una pregunta sobre por qué no se ha hablado de la religión y afirma que prefiere fijarse en las organizaciones que agrupan a personas de distintas creencias, y cierra el debate manifestando que la sociedad civil debe conseguir que los temas de interés lleguen a la agenda política.

Conferencia y acto de clausura

La clausura del Seminario corre a cargo de Jordi Pujol, que presenta al ponente Michel

Camdessus y hace un resumen de su trayectoria profesional.

Conferencia: «Hacia una nueva ciudadanía solidaria y responsable. Valores para un mundo global», Michel Camdessus, ex presidente del Fondo Monetario Internacional

Camdessus afirma que su intención es tratar de la responsabilidad y la globalización desde su experiencia al frente del FMI, pero desde el punto de vista europeo. El ponente considera que debemos dotar a la globalización de valores que respondan a los problemas del mundo y que podamos propugnar como individuos y colectivo, y por eso decide articular la conferencia alrededor de los tres valores prioritarios: la responsabilidad, la solidaridad y el compromiso de la ciudadanía. El primero, la responsabilidad frente a la globalización, implica renovar la responsabilidad humana por el bien común en dos aspectos: la responsabilidad de todos los agentes sociales y la de cada país. La explicación, por un lado, es que todos los agentes sociales son responsables de humanizar la globalización y, por otro, que como hoy en día cualquier crisis puede afectar a todo el sistema mediante el contagio de los mercados globalizados, es necesario que todos los países se responsabilicen de la estabilidad mundial.

Para introducir el segundo valor, el de la solidaridad para reducir la pobreza, Camdessus ofrece algunos datos que ponen de manifiesto que la lentitud en la reducción de la pobreza es moralmente inaceptable, económicamente devastadora y, en el ámbito social, potencialmente explosiva. Europa no puede avanzar sin prestar atención a la miseria humana de sus fronteras y reconocer como propio ese reto, que es el de revisar los acuerdos a los que se ha comprometido –entre los que destaca el paso de la asistencia asimétrica a una relación de alianza, los objetivos del milenio y el desarrollo sostenible– y eliminar las barreras en el comercio internacional. El tercer valor se basa en la nueva ciudadanía y la gobernabilidad mun-

dial, que tiene que ver con las instituciones existentes. En opinión del ex presidente, para poder plantear soluciones internacionales a los problemas mundiales debemos adaptar las instituciones al servicio del bien común; por tanto, debemos preguntarnos si el sistema de 1945 sigue siendo pertinente y debemos exigir responsabilidad política a las instituciones actuales –es decir, dar legitimidad democrática a las instituciones, permitir que los países emergentes participen en ellas y crear una instancia de arbitraje político supremo para dirimir las diferencias. Para terminar, Camdessus se muestra convencido de que estamos frente a un reto formidable porque somos la primera generación mundial que se enfrenta a la necesidad de organizar el mundo a través del reconocimiento de la responsabilidad de todos los pueblos, de derechos iguales en el desarrollo sostenible y de un deber universal de solidaridad y cooperación.

Turno de preguntas

En respuesta a tres preguntas del público, Camdessus afirma que la apertura de los mercados interesa a todo el mundo, que las empresas deben comprometerse en la gobernabilidad de futuro y que Europa tiene un gran bagaje de reconciliación y construcción que aportar al mundo.

Jordi Pujol, presidente del Centre d'Estudis Jordi Pujol

En el discurso de clausura, Pujol destaca que la responsabilidad de los catalanes es para con su país y para con Europa, y critica que haya una corriente de pensamiento único que dificulta el futuro. Como solución, cree que tenemos la responsabilidad de la moral del esfuerzo, la de acoger a la inmigración defendiendo a la vez nuestra identidad y la de defender nuestra lengua. Finalmente, asegura que el CEJP seguirá trabajando por una elevada exigencia moral. ■